

Austėja Vilkelytė

Julija Misiūnaitė

Dvigubo magistrinio „Ar verta laukti ir rinktis: subsidijuojamo įdarbinimo sėkmės priklausomybė nuo atitikimo tarp išsilavinimo ir darbo“ darbo santrauka

Šiame darbe buvo nagrinėjama atitikimo tarp darbu reikalingos kvalifikacijos ir turimo išsilavinimo veiksnio subsidijuojamo įdarbinimo kontekste įtaka individo karjeros perspektyvoms. Taip pat tyrime vertinamas priežastinis ryšys tarp darbo paieškos / laukimo trukmės ir integracijos darbo rinkoje bei pajamų ilguoju bei trumpuoju laikotarpiams.

Tyrimas remiasi dviejų prieštaringų teorijų grupių – *pakopų* ir *spąstų* – teikiamais teoriniais aiškinimais. *Pakopų* teorijų grupę konstruojančios teorijos teigia, kad nedarbas kuria itin neigiamas pasekmes, jaučiamas ilgojoje perspektyvoje, todėl individui naudingiau rinktis dirbti kad ir jo išsilavinimo neatitinkančią darbą tuo labiau, kad jis dažnai veda prie geresnių darbų ateityje. O *spąstų* teorijų grupę, sudarantys teoriniai aiškinimai, suponuoja, kad nesirenkant darbų, neatitinkančių turimo išsilavinimo ir tęsiant darbo paieškas, galima išvengti neigiamų pasekmių, susijusių su nepakankama integracija į darbo rinką ir darbo kokybe tolimesnėje karjeroje¹. Svarbu paminėti, kad abu šie teoriniai požiūriai, vertinant juos konstruojančius pamatinius teorinius aiškinimus, teigia, kad didesnis priežastinių ryšių poveikis turėtų pasireikšti jaunimui.

Tiek *pakopų*, tiek *spąstų* teorijų grupės iki šiol mokslininkų buvo tikrinamos analizuojant individų, veikiamų laisvos darbo rinkos dėsnų, savarankiškus karjeros galimybių pasirinkimus. Šio darbo naujumas – minėtų teorijų aiškinimų tikrinimas vienos iš aktyvių darbo rinkos politikos priemonių – subsidijuojamo įdarbinimo – kontekste, kuomet individams yra ieškoma darbų, siekiant juos kuo efektyviau integruoti į darbo rinką. Praktinė tyrimo problema – nors Lietuvos darbo birža stengiasi įdarbinti asmenis į kuo geresnius, jų išsilavinimą atitinkančius darbus, tačiau tinkamų darbų rinkoje yra ne visada, tad kyla problema, ar greičiau siųsti į išsilavinimo neatitinkančius darbus, ar vėliau – į tinkamesnius.

Tyrimo tikslas buvo *nustatyti, kokią įtaką darbo atitikimo ir laukimo veiksniai turi integracijai į darbo rinką ir pajamoms trumpuoju ir vidutiniu laikotarpiams bei kaip šių veiksmų poveikis skiriasi, vertinant jaunimo ir vyresnių asmenų amžiaus grupę*. Tyrime klausimas – ar

¹ Jonas Voßemer ir Bettina Schuck, 2015, 2.

teigiamas subsidijuojamo darbo atitikimo poveikis kompensuoja neigiamą ilgesnio nedarbo laikotarpio žalą?

Duomenims analizuoti buvo derinami keli kiekybiniai metodai. Pirmiausiai, kontrafaktinė analizė padėjo nustatyti atitikimo kintamojo įtaką integracijai darbo rinkoje ir pajamoms trumpuoju ir vidutiniu laikotarpiais. Taikant grupių vidurkių lyginimą, atitikimo veiksnio įtaka buvo įvertinta jaunimo ir vyresnių grupėje. Kvantilinės regresijos taikymas padėjo nustatyti darbo paieškos trukmės kintamojo įtaką minėtiems tyrimo priklausomiems kintamiesiems ir leido išsamiau patikrinti atitikimo kintamojo svarbą poveikio rodikliams, kontroliuojant kitų tyrimui svarbių kintamųjų poveikį. Galiausiai, darbe buvo taikyta ir kaštų-efektyvumo analizė, padėjusi nustatyti, kaip skiriasi valstybės investicijų atsiperkamumas, kuomet asmuo yra siunčiamas į atitinkantį arba į neatitinkantį jo išsilavinimo darbą. Taip pat kaip šių valstybės investicijų nauda varijuoja jaunimo ir vyresnių bei aukšto ir žemo išsilavinimo asmenų grupėse.

Tyrimo hipotezės kildinamos ir tikrinamos būtent iš *spąstų* teorijų grupės teikiamos priežastinės logikos:

Pirmoji tyrimo hipotezė, teigianti, kad *geriau darbo rinkoje integruojasi tie subsidijuojamų programų dalyviai, kurie pasirenka laukti ir dirbti jų išsilavinimą atitinkantį darbą nei dirbantieji jų išsilavinimo neatitinkantį darbą, buvo atmesta*. Nebuvo nustatytas patikimas priežastinis ryšys tarp atitikimo ir išdirbtų dienų skaičiaus, o laukimo veiksnys turi statistiškai reikšmingą, bet mažą įtaką integracijai darbo rinkoje.

Antroji tyrimo hipotezė, teigianti, kad *didesnes pajamas gauna tie subsidijuojamų programų dalyviai, kurie pasirenka laukti ir dirbti jų išsilavinimą atitinkantį darbą nei dirbantieji jų išsilavinimo neatitinkantį darbą buvo patvirtinta iš dalies*. Analizės rezultatai parodė, kad atitikimo veiksnys turi reikšmingos įtakos pajamų rodikliams, tačiau jo svarba varijuoja: turi reikšmingą aiškinamąją galią, aiškinant medianines ir aukštesnes metines bei dienos pajamas. Daroma išvada, kad žemesnės pajamos lemia didesnę laukimo santykinę reikšmę. Asmenims, kuriems nekvalifikuotas darbas yra atitinkantis, kiekviena laukta diena turi tiesioginį neigiamą poveikį pajamoms. O aukštas pajamas žadantiems darbams, reikalaujantiems aukštojo išsilavinimo, laukimo / darbo paieškos trukmė gali siekti iki metų laikotarpį ir „atsipirkti“. Taigi į tyrimo klausimą – *ar teigiamas darbo atitikimo poveikis kompensuoja neigiamą ilgesnio nedarbingumo laikotarpio žalą?* – vienareikšmiškai atsakyti negalime.

Trečioji tyrimo hipotezė, teigianti, kad *subsidijuojamų programų dalyvių jaunimo grupei pasirinkimas laukti ir imtis išsilavinimo atitinkančio darbo turės didesnę teigiamą poveikį integracijai darbo rinkoje nei vyresniems buvo atmesta*. Grupių vidurkių lyginimas atskleidė, kad atitikimas didesnę statistiškai reikšmingą poveikį turi vyresnių asmenų integracijai į darbo rinką, o jaunimui atitikimo veiksnys įtakos neturi: aukštu užimtumu pasižymėjo abi tyrimo grupės. Tačiau jauni asmenys, subsidijos metu dirbę išsilavinimą atitinkantį darbą, uždirbo statistiškai reikšmingai daugiau nei dirbę neatitinkantį darbą. Paminėtina, kad jaunimui dirbamas išsilavinimui atitinkantis darbas turi teigiamą poveikį ir užimtumo kokybei. Vyresnių grupėje statistiškai reikšmingas skirtumas tarp tikslinės ir kontrolinės grupių nebuvo nustatytas. Tai leido patvirtinti paskutiniąją tyrimo hipotezę, teigiančią, kad *subsidijuojamų programų dalyvių jaunimo grupei pasirinkimas laukti imtis išsilavinimo atitinkančio darbo turės didesnę teigiamą poveikį pajamoms nei kitiems*. Tyrimo rezultatai rodo, kad jaunimas pakankamai integruojasi į darbo rinką ir dirbdamas jų išsilavinimą neatitinkančius darbus. Tačiau naudingiau jaunos asmenis siūsti į išsilavinimą atitinkančius darbus, nes tai teigiamai veikia jų užimtumo kokybę, neleidžia „užstrigti“ prastuose darbuose.

Panašios tendencijos matyti ir atlikus kaštų–efektyvumo analizę. Remiantis jos rezultatais galima teigti, jog subsidijuojamas įdarbinimas yra valstybei atsiperkanti užimtumo politikos priemonė. Visgi, siekiant efektyviau vykdyti užimtumo politiką vertėtų pabrėžti, kad valstybė didesnę grąžą gauna iš individų, subsidijos metu dirbusių atitinkantį darbą, o ypač, vertinant aukštą išsilavinimą turinčius asmenis. Taip pat efektyvumo skirtumas egzistuoja ir tarp jaunimo ir vyresnių grupės. Jaunimas dirbę neatitinkantį darbą teikė dvigubai didesnę grąžą nei vyresni dirbę neatitinkantį darbą. Taip pat svarbu pažymėti, jog skirtumas tarp aukšto ir žemo išsilavinimo asmenų grupių pastebimas jau trumpojoje perspektyvoje lyginant asmenis, kurie buvo įdarbinti į jų išsilavinimą atitinkančius darbus – aukšto išsilavinimo asmenys yra ekonomiškai efektyvesni nei žemo išsilavinimo asmenys. Svarbu paminėti ir tai, kad vidutiniu laikotarpiu, tiek aukšto, tiek ir žemo išsilavinimo grupių ekonominis efektyvumas smarkiai išaugo. Didėjo atotrūkis ne tik tarp aukšto ir žemo išsilavinimo asmenų efektyvumo, tačiau ir tarp aukšto išsilavinimo asmenų, kurie dirbo atitinkantį jų turimą išsilavinimą darbą ir tų, kurie buvo įdarbinti į neatitinkantį darbą.

Atsižvelgiant į tyrimo rezultatus, užimtumo politikos formuotojams ir įgyvendintojams patartume nesiūsti asmenų į neatitinkančius jų išsilavinimo darbus ir, kaip rodo kaštų–efektyvumo analizės rezultatai, pailginti nedarbingumo išmokos mokėjimą mėnesiu. Tai liestų asmenims, dalyvaujantiems subsidijuojamame įdarbinime, kokybiškiau įsitvirtinti darbo rinkoje. Taip pat leistų

„neužimti“ mažiau kvalifikuotų darbo vietų, nes, asmenims, kuriems toks darbas yra atitinkantis, kiekviena laukta diena turi neigiamą poveikį jų pajamoms. Kadangi subsidijuojamo įdarbinimo priemonėje siūlomų aukšto išsilavinimo reikalaujančių darbų skaičius yra ribotas, siūlytume prioritetizuoti jaunimą. Šiai amžiaus grupei atitinkantis turimą išsilavinimą subsidijuojamas įdarbinimas yra veiksmingesnis nei vyresniems.

Pagrindinis šio darbo apribojimas – konstruotos plačios darbo kvalifikacijos kategorijos, neleidusios tiksliau įvertinti atitikimo tarp išsilavinimo ir dirbamo darbo aspektų. Konstruojant atitikimo kintamąjį nebuvo atsižvelgta į svarbius kintamuosius, pvz, darbo patirtis, išsilavinimo kryptis. Darbe buvo užčiuoptas augantis atitikimo poveikis, tačiau dėl analizuojamo krizinio periodo ir gana trumpos vertinimo perspektyvos, išvados nebuvo daromos. Tyrime taip pat tiesiogiai nebuvo įvertintas atitikimo poveikis skirtingą išsilavinimą turintiems asmenims. Todėl siūlome ateities tyrimams užpildyti minėtus darbo trūkumus.